

Presentació

Des de fa uns anys, i sota l'empara de l'Institut d'Estudis Catalans, un grup d'estudiosos vinculats a diversos centres de recerca estudia la impremta rossellonesa en les etapes del llibre antic i prepara un catàleg tipobibliogràfic d'impresos, de Rosenbach, el primer a establir-se a Perpinyà, fins a 1840. El programa de recerca Corpus textual de la Catalunya del Nord: Catàleg d'impresos rossellonesos (CTCN: CIR) de l'Institut està dirigit per Eulàlia Duran i coordinat per qui signa aquestes ratlles, i hi han col·laborat Mercè Comas, Montserrat Lamarca, Oscar Jané, Dolors Serra i Pep Vila. Es va donar a conèixer amb la publicació de «Corpus textual de la Catalunya Nord: Catàleg d'impresos rossellonesos», que va veure la llum en el volum *Sessió de la Secció Històrico-Arqueològica a Perpinyà (20 d'octubre de 2004)* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2005, p. 21-30), signat per la seva directora, i des d'aleshores fins avui han anat apareixent diversos estudis que s'ocupen de les premses i el seu producte resultant en aquest territori: dels volums materials, de les obres, de la llengua i del seu encaix i rellevància en el context cultural del moment, així com també dels autors d'aquestes obres i dels lectors, és a dir, del públic. El llibre que ara surt a la llum presenta, aplegats i en alguns casos revisats, bona part d'aquests treballs que havien estat publicats en revistes i llibres ben diversos (i dispersos), i hauria de servir per donar visibilitat a aquests estudis en conjunt. Donar visibilitat: que tots aquells interessats en la nostra història cultural els tinguin més fàcilment a l'abast i els puguin llegir reunits. Hem d'agrair el seu suport a l'Institut d'Estudis Catalans i a la seva Secció Històrico-Arqueològica, que ha volgut acollir aquest programa de recerca entre les seves línies d'investigació des dels inicis, i ara ha fet possible la publicació d'aquest volum. També, a tots els arxivers i bibliotecaris que, al llarg d'aquests anys, ens han atès i ens han facilitat la feina, i als companys i amics que, sabedors del nostre interès per la impremta nord-catalana, han volgut regalar-nos el seu coneixement.

El llibre conté, ordenats cronològicament per continguts, deu estudis que abracen més de quatre-cents anys de premses i llibres perpinyanencs, i hi predominen els treballs dedicats al Siscents —la meitat. En el primer article del recull, de M. Comas i que porta per títol «De Rosenbach a Alzina (s. XVI-XIX). La vitalitat de la impremta a Perpinyà», l'autora repassa la vigoria i importància de les premses en aquest territori, dels impressors i dels autors que publicaren. El text sortí per primera vegada a la revista nord-catalana *Mirmanda: Revista de Cultura / Revue de Culture* («La vitalitat de la impremta a Perpinyà del segle XVI al segle XIX: de Rosenbach a Alzina», núm. 2, 2007, p. 77-88), que en un moment que era inicial del seu periple es va interessar per aquest projecte d'estudi i catalogació, i és per aquesta raó que té un caràcter marcadament divulgatiu.

La segona de les contribucions recollides en el volum s'intitula «La producció perpinyanenca de l'impressor Samsó Arbús», de Mercè Comas i Eulàlia Miralles, i aparegué l'any 2006 a l'*Arxiu de Textos Catalans Antics* (núm. 25, p. 347-373) amb el títol «La impremta a Perpinyà: Samsó Arbús» i gràcies a l'interès de Josep Perarnau; el text, revisat per a l'ocasió, corregeix alguns errors que s'havien escolat en la seva primera publicació i s'amplia amb algunes dades noves. L'estudi s'atura a identificar i estudiar la producció de l'impressor Samsó Arbús, el primer a establir-se a Perpinyà després de Rosenbach, i n'ofereix un *short title catalogue* complet que amplia notablement el coneixement que teníem de la seva producció en terres del nord català.

Segueixen cinc estudis sobre la impremta perpinyanenca i els productes impresos del Siscents: «Un apunt sobre la literatura impresa a Perpinyà al primer terç del segle XVII» i «Entre el principi i l'inici: la poesia preliminar als impresos perpinyanencs del segle XVII», de Mercè Comas, «La llengua de la impremta a Perpinyà durant la segona meitat del segle XVII (1650-1699)» i «Dos llibres de devoció del notari Lluís Guilla», d'Eulàlia Miralles, i «El projecte d'una primera Història del Rosselló com a instrument d'integració a França a final del segle XVII», de l'historiador Oscar Jané.

El primer, a propòsit de la literatura impresa al primer terç del Siscents, aparegué l'any 2006 a la revista *Randa* (núm. 57, p. 55-74); Comas hi estableix el catàleg dels impresos publicats a Perpinyà de 1600 a 1640, revisat ara de nou i ampliat, i fa una aproximació a les obres i a les temàtiques que s'hi tracten, amb un interès especial per l'ús de la llengua catalana i la seva apologia per part d'algun dels autors d'aquests impresos. La segona contribució de Comas, sobre la poesia preliminar, fou pensada per presentar a l'encontre científic *Observar les fronteres, veure el món*, celebrat a la Cerdanya el març de 2010 pel col·lectiu *Mirmanda*, i publicada en un volum homònim (Figueres, Catarroja i Perpinyà, Afers, 2011, p. 301-309); s'hi tracta, com el títol indica, la lírica que la seva autora anomena «fronterera», la que trobem en els preliminars de molts dels llibres impresos, sovint oblidada per la historiografia literària pel seu caràcter circumstancial.

Ja situats a la segona meitat del XVII, trobem en primer lloc un article de Miralles sobre la llengua de la impremta perpinyanenca. Fou escrit per ser presentat en un col·loqui celebrat a Girona l'octubre de 2006 sobre la figura del poeta barceloní Francesc Fontanella i el seu context social i cultural: *VI Col·loqui Internacional. Problemes i mètodes de literatura catalana antiga. Francesc Fontanella en el seu temps*, i reescrit i publicat per primera vegada, poc temps després, en el recull *Francesc Fontanella. Una obra, una vida, un temps*, curat per Biel Sansano i Pep Valsalobre (Bellcaire d'Empordà, Vitel·la, 2007, p. 93-123). S'ocupa de la llengua vehicular de les premses en un moment de canvi, en què els Comtats passaren a formar part de la corona francesa; després de la caiguda de Barcelona, una part dels catalans afectes a França s'exiliaren a la capital del Rosselló, entre els quals la família Fontanella. El quart treball s'interessa per dues de les obres que foren editades durant aquest període, el *Manual de doctrina christiana* i les *Alas per volar a Déu* del notari de Perpinyà Lluís Guilla. Va formar part, en primera instància, d'un monogràfic de la revista *Afers* (núm. XXII: 58, 2007, p. 675-692) coordinat per Joan Peytavi, que duia per títol *Notaris, homes i papers. El Nord català als segles XIII-XVIII*, i ara, després de la troballa material d'una nova edició que fins fa ben poc només teníem documentada —però no localitzada—, s'ha revisat; s'hi estudien els dos títols de Guilla, des del punt de vista material i com a exemple de la importància, difusió i arrelament de les obres de devoció en aquesta època. Finalment, en la seva contribució Jané s'ocupa d'un breu imprès dels mateixos anys però una mica més tardà (1699), en francès i que porta per títol *Projet d'une histoire du Roussillon*, que no havia merescut fins ara l'atenció dels estudiosos, i el situa en el seu context històric immediat i en el de les històries del Rosselló fins als nostres dies, alhora que en presenta una transcripció. Aparegué per primera vegada a la *Revista de Catalunya* (núm. 254, 2009, p. 9-39); aleshores, les característiques de la publicació on anava destinat l'estudi van fer aconsellable traduir tots els textos francesos citats al català; ara ens ha semblat oportú mantenir aquí només la traducció completa de l'obra de Raguet, l'autor d'aquest projecte d'història del Rosselló, que se'ns ofereix en apèndix.

Pel que fa al segle XVIII, el volum aplega dues aportacions sobre dos breus impresos fins ara desconeguts. Una notícia de Pep Vila i Rotllà Serres-Brià presenta «*La regla de la gloriosa Santa Clara* (Perpinyà, 1707), un imprès no inventariat» fins al moment de la seva troballa al mateix convent de Santa Clara de la ciutat de Perpinyà (publicat per primera vegada a AIEG, vol. 48, 2007, p. 361-364). D'altra banda, «*A cantar meravelles grans*»: les *Alegrias de Nadal*», de Mercè Comas, ens situa en el món de la literatura popular, del cicle nadalenc, amb un text anònim, en vers i dialogat, sobre la nativitat de Jesús i que fou publicat el 1679; Comas, que n'ha localitzat l'únic imprès conservat, remarca que no es coneix cap altre testimoni de l'obra i el fet que sigui escrit en llengua catalana a final del segle XVIII i al Rosselló. Hi edita per primera vegada el text complet.

Tanca el volum un article de Vila que fou presentat en les primeres jornades d'estudi sobre l'impremta celebrades a Perpinyà l'abril de 2003 i després publicat en català i amb traducció francesa en el volum *Imprimerie, édition et presse dans la première moitié du XIXe siècle* (Perpinyà, L'Olivier, 2004, p. 141-188). Vila hi repassa els principals autors del període i els impresos, i també en part la producció manuscrita, i dedica una part del seu estudi a donar a conèixer el catàleg de la impremta Alzina.

Tots aquests articles ja havien vist la llum, i alguns d'ells foren pensats d'entrada per ser presentats en trobades científiques, amb la voluntat de fer participis els investigadors de la recerca que es duu a terme en el marc del programa de recerca CTCN: CIR. És per aquesta raó que els autors dels estudis remetent de vegades a la línia temàtica general dels encontres, ja sigui una trobada sobre la frontera, ja sigui l'univers de Francesc Fontanella. Ho deia en començar: són articles dispersos i diversos ara reunits, però que presenten un fil conductor comú, la impremta perpinyanenca dels orígens fins al segle XIX i els llibres, el producte de les premses. El patrimoni imprès antic, que és part important i destacada de la història de la cultura, es troba encara en bona part per estudiar i catalogar en els territoris de llengua catalana, tot i que cada vegada són més aquells que s'hi dediquen; algunes ciutats disposen de treballs puntuals sobre les premses o sobre alguns dels seus impressors, com és el cas de Comet per a Perpinyà o de Madurell per a Claudi Bornat, per citar-ne aquí només dos exemples prou coneguts, però majoritàriament es tracta d'estudis antics, que caldria revisar i posar al dia; ara que els catàlegs de la majoria de les biblioteques i arxius són en línia, fet que ens permet accedir amb facilitat als seus fons, és el moment d'avançar en aquesta mena d'estudis. A banda d'alguns treballs puntuals, i pel que fa a la Catalunya del Nord, el 2001 apareixia la *Bibliografia de Catalunya Nord (1502-1999)* de Dolors Serra, i el 2003 es van celebrar a la ciutat les primeres diades d'estudi sobre la impremta, que han tingut continuïtat i que s'han anat publicant any rere any; altres projectes en curs, com ara el catàleg tipobibliogràfic de les impressions perpinyanques fins a 1840, han de permetre anar cobrint les llacunes existents. Amb aquest volum, doncs, pretenem contribuir, en la mesura de les nostres possibilitats, a ampliar el cabal de treballs que s'ocupen del món de les premses en els territoris de parla catalana, i més concretament de la Catalunya del Nord. Malgrat que els històrics Comtats passaren a formar part de França amb el Tractat dels Pirineus, els vincles amb el Principat no s'esquinçaren i s'hi seguí publicant per a un públic d'una banda i l'altra de la ratlla. Perpinyà, terra de frontera, fou un territori on s'establiren les premses l'any 1500 i, d'aleshores ençà, pràcticament no s'han aturat.

València, gener de 2014
EULÀLIA MIRALLES
Universitat de València